

DIMINUTIVE AND HYPOCORISTIC WORD FORMATION OF MASCULINE NOUNS IN PRE-SLAVIC LANGUAGE

The word formation structure of masculine nouns Pre-Slavic language with diminutive and hypocoristic meaning was found out. The circle of suffixes as the primary means of expressing diminutiveness and affectionateness was defined. Lexical and word-formation groups of nouns with the appropriate formants were analyzed as well.

Keywords: suffix, Pre-Slavic language, diminutive and hypocoristic meaning, diminutive suffixes of masculine nouns, Pre-Slavic diminutive vocabulary, modification and mutation formations.

УДК 811.161.2'282.2

Сьоміна О. І.

ВАРІАТИВНІСТЬ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

Статтю присвячено особливостям варіативності прийменникових конструкцій у говірках Східного Поділля. Зокрема зауважено, що одним із актуальних завдань сучасної української діалектології є системне вивчення кожної говірки з урахуванням фонетичних, лексичних, синтаксичних особливостей. Діалектний синтаксис у науковій літературі представлений несистемно та вимагає ґрунтовного опрацювання. Праці, присвячені вивченню діалектних текстів на синтаксичному рівні, носять спорадичний характер, різні синтаксичні явища вивчені лише в окремих говорах. Вивчення говірок Східного Поділля залишається актуальним питанням, і особливо гостро воно постає у площині синтаксису.

Для аналізу синонімії прийменникових конструкцій у східноподільських говірках і специфіки їх уживання на матеріалі записів діалектних текстів сучасних дослідників східноподільських говірок (І. Г. Мартинова, Т. М. Тищенко, Л. Б. Поліщук) та власних записів використано описовий метод, лінгвогеографічний, моделювання лінгвальних явищ.

Ключові слова: діалектний синтаксис, говірки, діалекти, прийменникові конструкції, східноподільські говірки.

Системне вивчення кожної говірки, враховуючи фонетичні, лексичні, синтаксичні особливості, є одним із актуальних завдань сучасної української діалектології. Діалектний синтаксис у науковій літературі представлений несистемно. Праці, присвячені вивченню діалектних особливостей на синтаксичному рівні, носять спорадичний характер, різні синтаксичні явища вивчені лише в окремих говорах, зокрема в працях таких науковців, як Й. О. Дзєндзелівський («Спостереження над синтаксисом українських говірок нижнього Подністров'я»)[6], С. П. Бєвзенко («До характеристики діалектних відмінностей у словосполученні») [2], В. І. Добош («Синтаксис українських південнокарпатських говорів») [7], І. Г. Матвіяк («Лінгвогеографічне дослідження українського діалектного синтаксису») [10] тощо.

Спробу дослідити синтаксичні особливості уманських говірок було зроблено майже століття тому Є. М. Рудницьким у праці «Зложене речення в гуманських діялектах» [13], де науковець звернув увагу на складні речення. Окремі особливості деяких словосполучень у східноподільських говірках зафіксовано в Атласі української мови. Тому вивчення синтаксичного рівня говірок Східного Поділля залишається актуальним питанням. У цій розвідці звернемо увагу лише на варіативність прийменникових конструкцій у східноподільських говірках.

Мета статті – проаналізувати синонімію прийменникових конструкцій у східноподільських говірках української мови, розглянути специфіку їх уживання.

Для досягнення поставленої мети використано методи описовий, лінгвогеографічний та моделювання лінгвальних явищ.

Аналізуючи специфіку діалектного мовлення, П. Ю. Гриценко зазначає, що усній діалектній комунікації притаманний високий ступінь варіювання засобів вираження думки,

широко оприявлена дублетність і синонімія граматичних форм, різноманітність синтактики мовних одиниць дозволяють носіям говірок вільно оперувати різноманітними засобами передавання інформації. Нерідко в лінійній послідовності тексту одна другу змінюють словоформи, функційно ідентичні, проте нетотожні своїми граматичними маркерами [5,112].

Діалектологи, розглядаючи на матеріалі говірок варіацію граматичних форм із прийменниками, називають її синонімією і водночас подають потрактування сутності синонімії в синтаксисі. На думку Т. І. Сердюкової, синонімія в синтаксисі передбачає відношення не до позначених предметів, а до наявних у дійсності та відображених у свідомості людини зв'язків між ними. Дослідниця, спираючись на праці інших мовознавців, зазначає, що в синонімічні відношення вступають тільки ті синтаксеми, які виражають точно визначені типи відношень, тобто ті, яким властива однорідність значень. Тому принципова відмінність синтаксичної синонімії від лексичної визначається тим, що всяке синтаксичне значення передбачає також наявність будь-яких відношень. З точки зору синонімічних розглядаються не слова, які позначають певні поняття, а конструкції, які виражають відношення між ними. Синонімічні синтаксеми можуть бути близькі за лексико-граматичним значенням (функціональним, смисловим), спільністю семантичного ядра, але різні за граматичною структурою і відповідно різнитися смисловими відтінками, експресивно-стилістичними особливостями, активністю вживання [12, 55]. Т. І. Сердюкова використовує ще поняття *варіанти прийменникових синтаксем*, що, на її думку, є модифікацією однакових синтаксичних способів вираження того самого змісту, а різноманітні синтаксичні засоби, які служать для вираження того самого чи близького значення, створюють варіативність (паралельність) синтаксису в широкому розумінні слова – явище, пов'язане з розвитком мови [12, 56]. Дослідниця В. Г. Войцехівська вважає, що основними умовами синонімії словосполучень є: а) спорідненість значень; б) можливість взаємозаміни їх компонентів (префіксів або прийменників в однаковому лексичному оточенні без порушення змісту всієї конструкції [4]. Ми не ставимо за мету здійснити теоретичне обґрунтування кожного із ужитих мовознавцями понять (синонімія, дублетність тощо) і в цій статті розглянемо варіативність (у широкому значенні) прийменникових конструкцій, якими послуговуються мовці досліджуваних говірок.

У східноподільських говірках виявлено синонімію прийменникових конструкцій, що реалізують просторові відношення. На означення руху в середину приміщення в українській мові здавна конкурують форми з формою *до+родовий* [11, 324]. У східноподільських говірках також виявлено варіанти прийменникових конструкцій з таким значенням:

– *у+знахідний*: не^и пускати х^вворих у ^{хату} і не^ндобрих л^уде³ (Тищ., 267); жінка по^вин.а посто^йан.о по^уйазуватис^а хустинкою / ^уцеркву (Бер., 294);

– *до+ родовий*: коло ^{дому} ходили // а йак уже ^{іде до} клубу / йід^ним кінц^{ом} п^{ід}йазувалис^а (Бер., 304). Близькими за значеннями до наведених є словосполучення *ходити у школу і ходити до школи*, які частково втрачають транзитивну семантику й ускладнюються значенням «навчатись»: йа ^{до ш'коли} ни хо^{дила} / бат^{ко} нас ни поси^{лав} // пос^{лав} йід^{ну} з^{іму} / шоб на г^{рошах} з^{нали} // а був у^{читил} / наш с^{ілс} к^й / у^{читил}ка і ^{учитил} / і ^{кажут ми}н^і / шо ка^{жи} бат^{ков}і / шо ^{ўже} штрахувати ^{будут} / хто ни ^{буде} пускати д^{іте}ї у ш^{колу} (ГЧ, 874).

Для вираження контактної просторової локалізації в досліджуваних говірках уживають варіанти прийменникових синтаксем: *біля+родовий, при+давальний*: йі^ї треба висушити // ха^ї носит^{при} соб^і (Тищ., 226); прикла^{дати} до груд^і / до л^{івой} / шоб була у мати^рі ^{біл}а ^{серц}а (Тищ., 235).

Для вираження просторової близькості, крім конструкцій із прийменником *коло + родовий*, значно рідше діалектоносії уживають конструкцію *біля+родовий*: ^{біл}а ^{хату} са^{дочку} (Тищ., 248); за^{ходиш} у под^вір^я / лавочка дири^ўйана сто^{їт} / і ^{дериво} ^{біл}а ^{нейі} (ГЧ, 808); йак ^{зараз} ^{кожен} ^{хоче} поса^{дити} ^{дериво} ^{біл}а ^{хату} (ГЧ, 810).

³При цитуванні джерел дослідження зберігаємо їх графічні знаки.

Варіанти прийменникових синтаксем можливі при вказівці на напрям руху, спрямованого до просторового орієнтира, у цьому випадку можливі варіанти **у+знахідний** і **на+ знахідний**: мати'р'і'їу поп'ідн'і'ма'ї і 'каже / т'і'ка'їте до пи'карн'і / да / туди *ті'ка'їте* / у *Кис'лин* // ...а тут сол'дати 'кажут / *вир'та'їтес* на Гул'а'н'і'їуку // і'д'іт' на Гул'а'н'і'їуку / бо ў Кис'лин'і і ў Ан'тон'і'їуц'і ше 'н'і'мц'і (ГЧ, 824).

Широко та рівномірно засвідчено вживання синонімічних прийменникових конструкцій при означенні міри довжини чого-небудь: **до+родовий** – **по+знахідний**: ве^нлик'і хуст'ки с френгил'ами ўд'а'галис'а і закутувалис' ними / шо к'інц'і аж до кол'ін'вис'іли ў цих хуст'ках (Бер., 314); ха'л'ава ў бо'т'інках ни'доўга / до п'і'ї'лит'ки (ГЧ, 870); на жі'нок 'шили 'доўг'і / а на чолов'ік'і'ў б'іл'шинст'во ко'ротк'і // ко'ротк'і / а хто хт'і'ў'доўшичк'і / до кол'ін' / кол'і'на накри'вайут (ГЧ, 870); а йак уже дитина вирос'тала і о'ц'а л'ол'а була мала / то говорили таке присл'і'ї'їа / мамина л'ол'а / дон'і по кол'і'на / з'начит' 'шили другу сорочку / йаку дитина носила від де'ї'ї'їати до дв'і'нац'ати рок'і'ї (Бер., 293); саме перше / наместо // це таке йак р'і'зане з йакойіс' проволки // кара'ї / то це здоров'і та'к'і'но 'ши'їу (Бер., 300); 'шили гун'ку // вона була 'доўга чи ко'ротка / йак ў ко'го / ў ко'го була 'доўга / ў ко'го була по кол'і'на (Бер., 312); а то'ї'д'і ўже по'шила 'мама нам сорочку ц'у / чи по'ко'ї'л'і'на чи 'нишче ко'ї'л'ін (Бер., 302); ко'жух / та'к'і' харош'і / на ту'зиках // ше'ї та'к'і рос'к'ішн'і 'шили / 'доўг'і 'шили / чолов'іки хо'дили / аж по лит'ки / по чо'боти (Бер., 289).

Варіанти прийменникових конструкцій засвідчено для вираження темпоральних відношень: **при + місцевий** – **за+ родовий**: при 'мо'ї' пам'ят'і / і йа так ро'била / дитину не^н ўби'райут' (Тищ., 242); ...ў нор'мал'них бат'к'і'ї / т'іл'ки ко'лис' // при ра'д'ан'с'к'і'ї ўлад'і (Тищ., 151); ў пос'л'едн'е ўремн'а / це ўже при со'в'е'ї'к'і ўлас'ц'і' були / ўже йа'к'іс' (Бер., 311); о'це у нас та'к'і і'дут' при ми'н'і ви'с'іл'а (ГЧ, 812); ну / це уже було ни за с'тарого ўремн'а // ну це шчитати за со'в'ет'і'ї / с'ім'нац'ати'ї / віс'ім'нац'ати'ї год (Бер., 321); з'найу ше за с'тарого / шо купали рано і ў вечир'і / а то'д'і раз у сут'ки (Тищ., 253).

Мовознавці констатують, що для вираження темпоральності конструкція з прийменником **за** переважає конструкції з прийменником **при**в літературній мові, проте в діалектах співвідношення сполук з названими прийменниками досі не з'ясовано. Окремі лінгвісти припускають, що конструкція **при+місцевий** переважає в південно-східних говорах, а в південно-західних поширена менше [9, 187]. Для вираження проміжку часу, після якого може відбуватися дія, засвідчено варіанти з прийменником **за** і **через**: *через'сорок дн'і'ї* (Тищ., 21); дитину треба хре'с'тити з одно'міс'ачного в'іку / щоб не^н ч'іп'л'алос' до дитини / бо баби о'ц'і / шо вимо'ї'л'айут' / во'ни си'ї'лайут' ус'о на не'хришче'них д'і'т'ей / щоб не^н си'ї'лати / то за 'міс'а'ц' дитину ўже можна охри'с'тит' (Тищ., 309).

Для вираження темпоральних відношень при вказівці на подію, що настає після чогось, можливі варіанти з прийменниками **по** і **після**: ха'з'айін робі'ї хрест чи пучок з'ї'ї'язаних кв'іток / йа'к'і ставили на гор'і по за'к'інчи'є'н'у само'ї'ї роботи (Пол., 394); дит'ача ўд'і'ванка / щоб ни'є'вис'іло по 'заходу' / сонц'а (Тищ., 349).

Специфічною рисою східнопадільських говірок є уживання варіантів синтаксичних конструкцій з прийменниками на позначення одягу за його призначенням – святковий – буденний. У досліджуваних говірках мовці вживають прийменникові конструкції **на + знахідний** і **про + знахідний**: *менників'с'вято, празник, неділя, вихід, буден день*: на 'будн'і дн'і то сорочки прос'ц'і' / а 'вишит'і / то це були на п'разник / на ни'є'д'і'ї'л'у / до 'церкви (Бер., 343); чо'бати і ўсо / хромов'і чо'бати / це на каблук'у / ну хром та'к'і'ї бу'ї / а про 'буден' ден' / то 'кирзов'і чи та'к'і' прос'ц'і' (Бер., 317); л'і'том хо'дили ў б'іл'шос'ц'і' бос'і / там у 'кого та'почки / то це на 'вих'ід дир'жит' / дес' у не'д'і'ї'л'у / ў ба'зар / чи до 'церкви (Бер., 345); на вих'ід були ширс'ц'ан'і сп'ідни'ц'і / а на 'будни' ден' / були прос'тен'к'і (Бер., 288).

У говірках виявлено варіанти інших прийменникових конструкцій, але засвідчено зі значно меншою частотністю. Зафіксовано одинокий випадок уживання словосполучень з різними прийменниками для вираження статичної ознаки, що вказує на напрям стосовно просторового орієнтира: **до+родовий** – **на+родовий** – ха'ти до с'хода' сонц'а стро'їат' / на схід 'сонц'а (Пол., 390).

Варіанти *до+родовий – на+місцевий* вказують на предмет, на якому відбувається дія: *ййа'зали / одри'вали/пупа / на на'к'існик / це д'і'учинка / а йак до со'кири/ то це ўрод'і х'лопчик / шоб маіструваў / чолов'ічим маістром буў (Тищ., 25); х'лопчикамна со'кир'і / шоб буў хаз'аіновитий і ўс'о (Тищ, 132); а 'пот'ім ўруч'ну його тре було до 'досточки накри'шити (ГЧ, 812). На позначення місця спрямування дії виявлено варіанти *по+місцевий* і *за+місцевий*: сорочку пошили із домотканого полотна / йа ййі раз ўд'іла / і б'іл'ше йа ййі на соб'і ни мала / во'на ми'не /дерла по н'лечах / і йа б'іл'ше ни ўд'івала ййі (Бер., 321); штани полотн'ан'і / де домоткан'і шили штани / шо /дерли за /ноги (Бер., 298). Поодинокі засвідчено варіанти вживань зі складними прийменниками *межі – помежи*, що виражають локативні відношення, при вказівці на дію між двома просторовими орієнтирами: пови'вали т'існо / ме'жи /нош'ки пи'л'онку / шоб не'було кара'кате (Тищ., 239); а йа боса і по'межи'нал'ц'ібо'лото / ви'лапуйу гопа'ка / бо ни'ма шо у'зутис'а (ГЧ, 778).*

Крім варіантів прийменникових конструкцій, виявлено наявність паралельного вживання прийменникових синтаксем із безприйменниковими, вираженими орудним відмінком, наприклад, *по дорозі – дорогою: і'дут с'п'і'вайут до'рогойу тан'ц'у'йут і'дут моло'д'ії с'н'ідати ни'сут; ідут' і по до'роз'і / ко'го здибали (Тищ.,339); т'іл'ки /будного дн'а но'сили простен'к'і так'і сорочки / а ў с'вато но'сили вишит'і (Бер., 288);а на /будний ден' / були простен'к'і / на р'ізинц'і шили // /будного дн'а було /ходиш / а на с'вато шеї було пе'ре'верниш на другий б'ік ййі / шоб во'на була чист'іша трохи (Бер., 288).*

Цікавими є випадки, коли мовець одночасно вживає одразу дві конструкції – прийменникову і безприйменникову, прагнучи детальніше описати реалію: *сп'ідни'ц'і шилис' широк'і доўг'і у ск'латки / ну складками (Бер., 327).*

Отже, проаналізований матеріал про специфіку прийменникових сполучень в говірках Східного Поділля засвідчує живомовну основу синтаксичної будови української мови. Переважна більшість прийменникових сполучень, виявлених у досліджуваних говірках, є виразниками типових синтаксичних рис, які властиві літературному стандарту та іншим територіальним різновидам української мови. Для досліджуваних говірок властива синонімія прийменникових конструкцій.

Проаналізований матеріал демонструє специфічні риси говірки. Для досліджуваних говірок відчутна перевага прийменника *коло* над синонімічним прийменником *біля*. Говірки української мови різняться специфікою використання прийменників *по* і *за* у конструкціях зі значенням мети. У говірках Східного Поділля спостерігаємо, що мовці надають перевагу конструкції з прийменником *по*. Для вираження темпоральних відношень із вказівкою на конкретний час доби носії діалекту вживають конструкції з прийменником *у* на протизагу літературному стандарту з прийменником *о* та порядковим числівником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас української мови. – В 3-х т. – К.: Наукова думка, 1984.
2. Бевзенко С. П. До характеристики діалектних відмінностей у словосполученні / С. П. Бевзенко // Мовознавство. – 1978. – №6. – С. 40 – 45.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія : [навч. посіб.для студ. філол.ф-тів ун-тів і пед. ін-тів] / С. П. Бевзенко. – К.: Вища шк., 1980.
4. Войцехівська В. Г. Синонімія прийменникових конструкцій просторового значення / В. Г. Войцехівська // Ріднеслово. – К., 1972. – Вип. 6. – С. 29–37.
5. Гриценко П. Ю. Інформаційний простір діалектного тексту / П. Ю. Гриценко // Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій. – К., 2015. – С. 100–119.
6. Дзензелівський Й.О. Спостереження над синтаксисом українських говірок нижнього Подністров'я / Й. О. Дзензелівський // Діалектологічний бюлетень. – 1955. – Вип. 3. – С. 59 – 78.
7. Добош В. І. Синтаксис українських південнокарпатських говорів / В. І. Добош. – Ужгород, 1971.
8. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 110–129.
9. Історія української мови. Синтаксис. – К. : Наук. думка, 1983. – 504 с.
10. Матвіяс І. Г. Лінгвогеографічне дослідження українського діалектного синтаксису / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. – 1974. – №2. – С. 20–25.
11. Німчук В. В. Синтаксичні функції прийменників / В. В. Німчук // Історія української мови : синтаксис / [Г. П. Арполенко, А. П. Гриценко, В. В. Німчук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1983. – 504 с.

12. Сердюкова Т. Синоніміка локативних синтаксем (на матеріалі східнословобожанських говірок). // Волинь – Житомирщина. – 2005. – Вип. 14. – С. 55–62.
13. Рудницький Є. М. Зложене речення в гуманських діалектах / Є. М. Рудницький // Український діалектологічний збірник. – К., 1929. – Кн. 2. – С. 211-230.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Бер. – Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. Г. Березовська. – К., 2011. – 393 с.
- ГЧ – Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів (з додатком CD «Говірки Черкащини») / Упорядники: Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. – Черкаси, 2013. – 881 с.
- Пол. – Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Поліщук Л. Б. – Умань, 2015. – 424 с.
- Тищ. – Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи / Т. М. Тищенко. – Умань: РВЦ «Візаві», 2014. – 392 с.

REFERENCES

1. Atlas ukrainsoi movy. – V 3-kht. – K.: Naukova dumka, 1984.
2. Bevzenko S. P. Do harakterystyky dialektnyh vidminnostei u slovospoluchenni // Movoznavstvo. – 1978. – № 6. – S. 40–45.
3. Bevzenko S. P. Ukrainska dialektologiya: [navch. posib.dliastud. filol.f-tivun-tiviped. in-tiv] / S. P. Bevzenko. – K.: Vyshchashk., 1980.
4. Voitsekhivska V. G. Synonimiiia pryimennykovykh konstruksii prostorovoho znachennia / V. H. Voitsekhivska // Ridneslovo. – K., 1972. – Vyp. 6. – S. 29–37.
5. Grytsenko P. Yu. Informatsiinyi prostir dialektnoho tekstu / P. Yu. Hrytsenko // Dialekty v synhronii ta diahronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii. – K., 2015. – S. 100–119.
6. Dzendzelivskyy J. O. Sposterezhennia nad syntaksysom ukrayins`kykh hovirok nyzhnioho Podnistrovyia // Dialektolohichniy biuleten`. – 1955. – Vyp. 3. – S. 59–78.
7. Dobosh V. I. Syntaksys ukrayinskykh pivdennokarpatskkykh govovoriv / V. I. Dobosh. – Uzhgorod, 1971.
8. Zhylko F. T. Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy. – K.: Naukova dumka, 1966. – S. 110–129.
9. Istoriia ukrainskoi movy. Syntaksys. – K. : Nauk. dumka, 1983. – 504 s.
10. Matviyas I. G. Linvoheohrafichne doslidzhennia ukrayinskoho dialektnoho syntaksysu // Movoznavstvo. – 1974. – № 2. – S. 20–25.
11. Nimchuk V. V. Syntaksychni funktsii pryimennykiv / V. V. Nimchuk // Istoriia ukrainskoi movy : syntaksys / [H. P. Arpolenko, A. P. Hryshchenko, V. V. Nimchuk ta in.]. – K. : Nauk. dumka, 1983. – 504 s.
12. Serdiukova T. Synonimika lokatyvnykh syntaksem (na materialii skhidnoslobozhanskykh hovirok). // Volyn – Zhytomyrshchyna. – 2005. – Vyp. 14. – S. 55–62.
13. Rudnytskyi Ye. M. Zlozhene rechennia v humanskykh dialektakh / Ye. M. Rudnytskyi // Ukrainskyi dialektolohichniy zbirnyk. – K., 1929. – Kn. 2. – S. 211-230.

LIST OF SOURCES AND THEIR CONDITIONAL ABBREVIATIONS

- Бер. – Berezovska H. H. Strukturna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho odiahu ta prykras u skhidnopodilskykh hovirkakh : dys... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 / H. H. Berezovska. – K., 2011. – 393 s.
- НЧ–Говірки Черкашчyny. Zbirnyk dialektnykh tekstiv (z dodatkom CD «Hovirky Cherkashchyny») / Uporiadnyky: H. I. Martynova, T. V. Shcherbyna, A. A. Taran. – Cherkasy, 2013. – 881 s.
- Пол. – Polishchuk L. B. Strukturna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho budivnytstva v skhidnopodilskykh hovirkakh : dys... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 / Polishchuk L. B. – Uman, 2015. – 424 s.
- Тыш. – Tyshchenko T. M. Skhidnopodilskyi rodylnyi obriad : leksykoheohrafichniy i tekstovyi opysy / T. M. Tyshchenko. – Uman: RVTs «Vizavi», 2014. – 392 s.

Siomina O.

VARIABILITY OF PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS IN EASTERN PODILLYA DIALECTS

The systematic study of each dialects, taking into account phonetic, lexical, syntactic features, is one of the actual tasks of modern Ukrainian dialectology. The article is devoted to the peculiarities of the use of variability of prepositional constructions in Eastern Podillya dialects. Dialectical syntax in the scientific literature is not presented systematically and requires thorough study.

Works devoted to the study of dialect texts at a syntactic level are sporadic, the various syntactic phenomena in dialect texts have only been studied in some dialects. The study of Eastern Podillya dialects remains an actual question, and it is particularly urgent in syntax.

An attempt to investigate the Uman dialects was made almost a century ago by E. Rudnitsky in his work "A Complex Sentence in Uman dialects", where a scientist paid attention to complex sentences. Particular features of some phrases in Eastern Podillya dialects were recorded in the Atlas of Ukrainian. Variability of prepositional constructs in

Eastern Podillya dialects has not been studied yet, so it needs a thorough study, which determines the relevance of this article.

The purpose of the article is to analyze the synonymy of prepositional constructions in the Eastern Podillya dialects of the Ukrainian language, to consider the specifics of their use.

To achieve this purpose, we used a descriptive method with elements of statistical, linguistic, and modeling of lingual phenomena.

The sources of our study are modern records of dialect texts of researchers of the Eastern Podillya dialects (Martynova G., Tyshchenko T., Polishchuk L.) and own records was collected by the author in the territory of Eastern Podillya.

Keywords: dialect syntax, dialects, prepositional constructs, Eastern Podillya patois.

УДК 811.161.2

Фісун Р. С.

СОСТАВНЫЕ НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ МЕСТОИМЕННИЯ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ⁴

Стаття присвячена дослідженню групи не повністю граматикалізованих неозначених займенників, а саме складених неозначених займенників (СНЗ), яким в граматичних довідниках і наукових роботах про неозначеність приділено мало уваги. На українському мовному матеріалі розглянуто формальну та семантичну структуру цих елементів, джерела їхньої граматикалізації та питання розмежування цієї групи займенників. Крім того, запропоновано корпусно-лінгвістичний метод, який уможливорює систематичне виявлення індикаторів неозначеності, наведено результати такого аналізу.

Ключові слова: неозначені займенники в українській мові, семантика, складені займенники, неозначені прономінативи, неозначеність.

1. Составные местоимения как категория

Традиционно местоимения рассматриваются как закрытая группа слов [6; 12; 21]. Однако для группы неопределенных местоимений это не вполне справедливо: кроме «традиционных» – кодифицированных в грамматиках – неопределенных местоимений типа укр. *хтось, хто-небудь* и т.д. в славянских языках в процессе динамического процесса граматикализации возникают многочисленные выражения неопределенности, часто состоящие из нескольких орфографических слов. Такие выражения, подобно традиционно выделяемым неопределенным местоимениям, содержат в своей структуре основу вопросительно-относительного местоимения (формальная сторона) и в своей основной функции выражают неопределенную референцию в широком смысле (функциональная сторона). Примером такого составного неопределенного местоимения (СНМ) может служить *казна-хто*:

(1) – *Ото якби ти не гасав казна-де, то не задавав би дурних запитань, – сказав він* (В. Рутківський. Джури і підводний човен, 2011)⁵.

Развитие СНМ не является особенностью украинского языка. Результаты данного процесса можно найти во всех славянских языках: русск. *неведомо кто*, бел. *немаведама дзе*; польск. *co by nie było*, чешск. *zřidkakdo*, словацк. *hocikto*; н.-луж. *chto wě kak*, в.-луж. *mało hdy*; словенск. *redko kaj* и т.д. Однако подобные единицы очень редко становятся предметом описания в грамматиках и исследованиях по неопределенности. Первыми работами в украинистике, которые напрямую посвящены данному вопросу, насколько нам известно, стали статьи Й. О. Дзензеловского [5] и О. М. Масюкевича [14].

⁴ Фісун Р. С. Складені неозначені займенники в українській мові. Статтю подано в авторській редакції російською мовою.

⁵ Все примеры, представленные в статье, за исключением (30), были извлечены из трех языковых корпусов: из нового корпуса ГРАК (<http://uacorpus.org>), из корпуса mova.info (<http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>) и из украинской части параллельного подкорпуса Национального корпуса русского языка (ruscorpora.ru).